

ABE
BONNEMA 2025
ARCHITECTUUR PRIJS



ABE AMBITIE
BONNEMA 2025
ARCHITECTUUR PRIJS

Verkorte webversie

De publicatie van het complete juryrapport met alle
inzendingen is te bestellen via de website abebonnaprijs.nl

The background features two large, light gray, stylized numbers. A '2' is on the left, and a '5' is on the right. They are partially cut off by the edges of the frame. The text 'JURYRAPPORT' is centered between them.

JURYRAPPORT



Het bestuur van de ir. Abe Bonnema Stichting stelt jaarlijks voor elke editie van de Abe Bonnema Prijs een onafhankelijke, deskundige jury samen. Om een zekere continuïteit te borgen zijn in 2025 vier leden herbenoemd.

Sofie De Caigny (voorzitter)

Voorzitter van de jury is dr. Sofie De Caigny, historica, schrijver en curator op het gebied van architectuur en erfgoed. Ze is hoofd van de afdeling Collectie bij het Nieuwe Instituut in Rotterdam en voorzitter van de Commissie Omgevingskwaliteit en Cultureel Erfgoed van diezelfde stad. Gedurende zes jaar (2018-2024) was zij directeur van het Vlaams Architectuurinstituut. In 2024 verzorgde Sofie De Caigny de Abe Bonnema Lezing waarin zij een pleidooi hield voor een nieuwe bouwcultuur met meer aandacht voor ecologische regeneratie, voor ruimtelijke rechtvaardigheid en voor eerlijk ontgonnen materialen die bijdragen aan de klimaatopgave. Een bouwcultuur waarin de grote vraagstukken van deze tijd landen in heel concrete, tastbare architectuurprojecten die bijdragen aan de woon- en leefkwaliteit van velen.

Sofie De Caigny maakt sinds 2025 deel uit van de jury.

Mels Crouwel

Mels Crouwel richtte samen met Jan Benthem in 1979 Benthem Crouwel Architects op, nadat beiden aan de TU Delft hun architectuurstudie hadden afgerond. Na ruim veertig jaar hebben zij hun bureau inmiddels overgedragen aan de volgende generatie. In die vier decennia ontwierp Benthem Crouwel Architects

niet alleen verschillende musea (bijvoorbeeld het vernieuwde Anne Frank Huis en Stedelijk Museum), maar ook Schiphol (onder andere Plaza), de Noord-Zuid lijn en Rotterdam CS. Met datacenter AM4 aan de Amsterdamse A10 was het bureau genomineerd voor de Abe Bonnema Architectuurprijs 2019. Het bureau ontving verschillende prijzen, waaronder de BNA-Kubus en onlangs de Frans Banninck Cocqpenning voor de vele openbare gebouwen en voorzieningen die bepalend zijn voor het Amsterdamse stadsbeeld. Van 2004 tot 2008 was Mels Crouwel Rijksbouwmeester.

Mels Crouwel is in 2024 toegetreden tot de jury.

Steven Delva

Steven Delva is oprichter van DELVA, een bureau dat zich richt op landschapsarchitectuur en stedenbouw. Steven groeide op in Zuidwest-Vlaanderen en studeerde landschapsarchitectuur aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam. Het bureau gebruikt gebiedsontwikkeling als aanjager om zowel verdichting als vergroening en verduurzaming te bevorderen. Enkele bekende projecten zijn het stadsbos voor het VDMA-terrein in Eindhoven, het woon- en natuurontwikkelingsgebied Geestwater bij Lisse, een duinlandschap met casino in de waterkering aan de kust van Middelkerke (BE) en Strandeiland Het Oog,

een innovatief waterlandschapspark op IJburg in Amsterdam. In 2021 werd DELVA door vakgenoten verkozen tot Architect van het Jaar.

Steven Delva maakt sinds 2022 deel uit van de jury.

Wilma Kempinga

Kunsthistoricus Wilma Kempinga is oprichter van stichting Mevrouw Meijer, een ideëel onderzoeksbureau gericht op goede schoolarchitectuur. De stichting zet zich onder andere in voor waardering voor en een zorgvuldige omgang met bestaande, vaak naoorlogse schoolgebouwen. Renovatie en transformatie van bestaande bouw beschouwt Mevrouw Meijer als volwaardige ontwerpogaven. Stelselmatig biedt ze kansen aan jonge architecten bij ontwerp en onderzoek. Kempinga heeft als senior adviseur architectuur vele schoolbesturen en gemeenten bijgestaan en ruim honderd architecten daarbij betrokken. Bijvoorbeeld bij de transformaties van Molenwiek Dalton in Haarlem, Pro Grotius in Delft en De Zevensprong in Best.

In 2024 is Wilma Kempinga toegetreden tot de jury.

Laura van Santen

Laura van Santen won in 2022 de Abe Bonnema Prijs voor Jonge Architecten met het Dijkhuis in Strijensas. Samen met Diederik de Koning richtte ze in 2015 architectenbureau la-di-da design & architecture op. Beiden zijn opgeleid aan de TU Delft. Met hun

bureau proberen ze op een zo economische manier ecologisch te bouwen. La-di-da tracht het bouwproces van grondstof tot product te doorgronden.

In samenwerking met verschillende werkplaatsen doen ze materiaal experimenten en ontwikkelen zij nieuwe architectonische producten.

Laura van Santen geeft ook les aan de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag.

Laura van Santen maakt sinds 2025 deel uit van de jury.

Nathalie de Vries

Nathalie de Vries is mede-oprichter van MVRDV en architect-stedenbouwkundige. In de afgelopen dertig jaar realiseerde zij met haar bureau een breed scala aan projecten in binnen- en buitenland. Naast haar ontwerpwerk is zij ook vaak werkzaam als adviseur in de publieke sector en geeft zij veelvuldig les aan universiteiten. Van 2021-2023 was zij Stadsbouwmeester van de gemeente Groningen. Daarnaast is zij sinds eind 2018 praktijkhoogleraar Public Building aan de TU Delft. In het verleden is zij ook Spoorbouwmeester van NS/ProRail en voorzitter van de Branchevereniging Nederlandse Architectenbureaus (BNA) geweest.

Nathalie de Vries maakt sinds 2023 deel uit van de jury.

Secretaris van de jury (zonder stemrecht) is

Marc A. Visser, directeur van hûs en hiem, adviseurs omgevingskwaliteit in Fryslân.



Vlnr: Nathalie de Vries, Steven Delva, Mels Crouwel, Laura van Santen, Marc Visser, Sofie De Caigny en Wilma Kempinga

JURYRAPPORT

Werkwijze

De jurering van de Abe Bonnema Prijs kent een vast patroon. Na toetsing aan de formele criteria uit het reglement is in een aantal beoordelingsrondes een voorselectie gemaakt van acht inzendingen. Het bezoek aan deze acht geselecteerde projecten gedurende twee excursiedagen leidde tot de aanwijzing van vier nominaties. Tijdens het slotberaad was de jury unaniem in het aanwijzen van de winnende inzending voor de Abe Bonnema Architectuurprijs 2025. Het juryrapport is openbaar gemaakt tijdens een feestelijke prijsuitreiking in het Rijksmuseum.

Karakteristiek van de inzendingen

Voor de Abe Bonnema Architectuurprijs 2025 zijn in totaal 52 projecten ingestuurd. Drie architectenbureaus hebben twee projecten ingediend, één bureau stuurde drie projecten in. Zowel typologisch als qua geografische spreiding is sprake van een brede variatie. Van de stad Groningen tot Middelburg en van Den Haag tot Enschede zijn gebouwen aangeleverd, waaronder 23 woningbouwprojecten (woonhuizen, appartementencomplexen en vakantiewoningen). Bij bijna de helft van de ingediende projecten is sprake van transformatie van een bestaand gebouw.

Formele criteria

Eén inzending is door de jury niet ontvankelijk verklaard. Het betreft een (studie)project in een buitenlandse stad dat ook niet is uitgevoerd. Daarnaast was niet aan de inzendvereisten voldaan. Voor alle overige inzendingen geldt dat het project is gebouwd in Nederland en is

opgeleverd in 2023 of 2024. Alle inzenders staan ingeschreven in het Architectenregister op één na; het betreft een architect uit een samenwerkingsverband die tijdens de ontwerpfase nog wel geregistreerd stond maar inmiddels met pensioen is gegaan en zich heeft laten uitschrijven.

Bij aanvang van de jurering is onderzocht of er sprake is van eventuele betrokkenheid van juryleden bij één of meerdere inzendingen. Vastgesteld wordt dat de betrokkenheid in geen geval leidt tot consequenties voor de betreffende juryleden.

Beoordelingscriteria

De jury beoordeelt de inzendingen op basis van het reglement dat door de ir. Abe Bonnema Stichting is vastgesteld. Daarin staat dat de Abe Bonnema Prijs is bestemd voor de architect van een gebouw dat in de afgelopen twee jaar (2023/2024) in Nederland is opgeleverd en dat naar het oordeel van de jury een prestatie is van uitzonderlijke, hoogwaardige architectonische kwaliteit, die toekomstige generaties inspireert en die tot voorbeeld strekt.

De criteria functionele kwaliteit (gebruikswaarde), architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit (belevingswaarde) en bijdrage aan duurzame ontwikkeling (toekomstwaarde) bieden het kader voor de beoordeling van de inzendingen. De jury beoordeelt de inzendingen vanuit het samenhangende begrip van integrale ruimtelijke kwaliteit. Naast deze criteria betreft de jury de laatste jaren ook de relatief tijdloze begrippen moedig,

barmhartig en utopisch, die voormalig rijksbouwmeester Floris Alkemade introduceerde als de 'basiswaarden voor goede architectuur'. Het gaat uiteindelijk om de integrale beheersing van alle aspecten van het vak. De winnaar moet op alle fronten uitblinken.

Jaarthema 2025: Ambitie

Het jaarthema vormt een aanvullend aandachtspunt bij de beoordeling. In de aankondiging voor de Abe Bonnema Architectuurprijs 2025 is het jaarthema als volgt geformuleerd:

De transitie naar een bouwcultuur waarin duurzame ontwikkeling een grote rol speelt is ambitieus. Dat vraagt om een attitude van architecten die meer gericht is op continuïteit en dienstbaarheid. Er is veel ontwerponderzoek naar (circulair) materiaalgebruik, klimaat adaptieve toepassingen en integratie van energieopwekking- en opslag. Is de ambitie om bij te dragen aan de verduurzaming van de bouwproductie afleesbaar in de inzending?

Deelnemers aan de Abe Bonnema Architectuurprijs 2025 worden uitgedaagd om te reflecteren op het jaarthema. Bij de beoordeling zal de jury speciale aandacht besteden aan projecten die een toonbeeld zijn van deze ambitie. De focus op het thema kan ook worden gebruikt om architecten te belonen die bijdragen aan een nieuwe bouwcultuur.

In 2025 komt aan de hand van het jaarthema nog een aantal aanvullende aspecten naar voren zoals onder andere sociale duurzaamheid, doorzettingsvermogen en 'de mogelijkheid tot

opschaling' van oplossingen als bijdrage aan een nieuwe bouwcultuur.

Projectenbezoek

De kracht van de Abe Bonnema Prijs schuilt in de vakinhoudelijke argumentatie. Belangrijk voor de jurering is het bezoeken van de projecten en ter plekke horen wat de betrokken architecten erover te vertellen hebben. De jury wil het gebouw kunnen ervaren: aanraken, voelen, ruiken, beleven. De jury neemt daar de tijd voor en wil daar ook woorden aan kunnen geven. De acht geselecteerde projecten zijn gedurende twee excursiedagen ter plaatse bezocht, waarbij de ontwerpers toelichting gaven en soms ook de opdrachtgever of gebruikers aanwezig waren voor het beantwoorden van vragen.

Nominaties

Tijdens het slotberaad zijn vier inzendingen door de jury genomineerd.

*Baobab (Utrecht) van MOR Studio
Hembrug A11 (Zaandam) van bureau SLA
Huis op Zuid (Rotterdam) van Koen van Velsen
ITC (Enschede) van Civic Architects*

Vermeldingen

Aan de toekenning van de vier nominaties ging een zorgvuldig selectieproces vooraf. De jury spreekt ook haar waardering uit over de vier projecten die wel bezocht zijn maar die uiteindelijk afvielen bij de keuze voor de nominaties. Ook dat zijn gebouwen met uitzonderlijke kwaliteiten.

Het nieuwe gebouw voor VWS/RIVM in Utrecht van Dick van Wageningen Architecten is volgens de jury een indrukwekkend voorbeeld van hightech ingenieurskunst op basis van een DBFMO contract. Ten tijde van de uitvraag vroeg de overheid zoals altijd om een sober en doelmatig gebouw. Desondanks is de architect erin geslaagd om een uitzonderlijk gebouw te maken met veel ruimte, uitzicht en grandeur.

Ongeveer van het omgekeerde is sprake bij het Kantoor vol Afval in Katwijk van Popma ter Steege Architecten dat als een pilot in opdracht van het Rijksvastgoedbedrijf is gerealiseerd. De jury heeft respect voor de zorgvuldigheid waarmee de architecten met 'gemijnde' elementen en materialen uit het donorgebouw (een voormalig bankkantoor) een nieuwe invulling hebben gegeven aan het gebouw. Daar kunnen zowel opdrachtgevers als andere leden van de vakgemeenschap zeker lering uit trekken. De jury vond het project interessant op het niveau van de toegepaste producten en de regierol die de architecten namen in het proces.

Twee getransformeerde gebouwen vormen samen het Stadhuis van Den Helder naar ontwerp van Office Winhov en Van Hoogevest Architecten. De jury heeft grote waardering voor de transformatie van het stoere bestuursgebouw. Op het aspect belevingswaarde scoren de interieurs van zowel het bestuursgebouw als het publieksgebouw hoog.

Het Kop-hals-klooster in Hilaard van J.O.N.G. architecten heeft de jury gecharmeerd. Het initiatief

om op deze historische plek een community te creëren is zeer waardevol. Het samenvoegen van bestaande en nieuwe bouw delen is liefdevol gedaan. De architect toont ambitie en een inspirerende ontwerpattitude, met respect voor de historie, empathie voor materialen en barmhartigheid voor het landschap.

Observaties

Bijna de helft van de inzendingen voor de Abe Bonnema Prijs is een transformatieopgave geweest. Dat zegt misschien iets over de richting die de bouw wereld in Nederland aan het inslaan is. De jury voelt zich geprivilegieerd want bij deze prijs gaat het immers over de crème de la crème van de Nederlandse architectuur. Van de door de jury aanvankelijk geselecteerde projecten waren zes van de acht transformatieprojecten. Bij de uiteindelijke nominaties is van dezelfde verhouding sprake: drie van de vier nominaties zijn transformatieprojecten.

Transformatie van de bestaande voorraad gebouwen biedt enorme kansen. Om op een goede manier met het bestaande om te gaan vraagt een onderzoekende attitude. Architecten komen niet meer weg met standaardoplossingen. Het mooie van hergebruik is ook dat er unieke oplossingen worden gevonden en dat er in de versmelting tussen oud en nieuw een geheel nieuwe esthetiek ontstaat. Transformatie is dus altijd een ontwerp opgave en vraagt elke keer opnieuw een unieke aanpak.

Een gemeenschappelijke factor is dat drie van de vier genomineerde projecten publieke opgaven zijn.

Een universiteitsgebouw in Enschede, betaalbare studentenwoningen in Utrecht en een sportgebouw voor de Rotterdamse Afrikaanderbuurt met middenhuurwoningen bestemd voor mensen met essentiële beroepen.

De jury vindt het lovenswaardig dat architecten op allerlei verschillende manieren engagement hebben voor de publieke zaak. Architecten tonen ambitie, maar zijn daarbij altijd afhankelijk van opdrachtgevers. Voorstellen op het gebied van duurzaamheid worden nog al te vaak gedurende het ontwikkelproces wegbezuinigd. Veelal wordt er alleen maar budget beschikbaar gesteld voor de allergeodkoopste materialen, maar niet voor houtbouw, voor biobased of circulair bouwen. In die afwenteling van ons aller verantwoordelijkheid voor de planeet moet volgens de jury verandering komen. De publieke zaak betreft immers ook de generaties die na ons komen, wat noopt tot een perspectief op veel langere termijn dan snelle winsten.

Hoopgevend is dat een voorhoede van architecten probeert in een nieuwe richting voorop te lopen, soms tegen de stroom in, met veel creativiteit, vakmanschap en doorzettingsvermogen. Maar om hen werkelijk de kans te geven is wel draagvlak vanuit de maatschappij noodzakelijk. Een interessante tendens in dat opzicht is de stroming die kritische vraagtekens plaats bij het overheersende marktdenken en van de efficiency van Excelsheets. In de vakliteratuur gaat het steeds vaker over begrippen als volhoudbaarheid en zelfs weer over architectonische schoonheid.

Het is inspirerend om te zien hoe architecten de potenties verkennen van hergebruik, circulariteit en biobased producten. Het is verfrissend om daarvan te leren en er ook mee te werken. Bij het beoordelen van de ingezonden projecten heeft de jury ook nadrukkelijk gekeken of de innovatieve oplossingen en uitvindingen op te schalen zijn. Daarmee wordt ook invulling gegeven aan de doelstelling van de prijs dat de genomineerde projecten voorbeeldstellend dienen te zijn. Een andere invalhoek is dat de jury niet op zoek is gegaan naar het meest bijzondere, artistieke project in de marge. Van belang wordt gevonden dat projecten vernieuwende maatschappelijke betekenis hebben of dat er zelfs sprake is van vormen van sociale duurzaamheid.

Bij een eerdere editie heeft de jury wel eens een gele kaart uitgereikt aan de opdrachtgevende gemeente omdat de architecten na de VO-fase zijn weggestuurd en het ontwerp zonder hun inbreng werd uitgevoerd. Dat heeft de jury bij deze editie niet meegemaakt. De geselecteerde architecten waren allemaal volhardend in hun ambitie, van begin tot het einde. En zo hoort het volgens de jury ook. De jury denkt met de voordracht van de winnaar van de Abe Bonnema Architectuurprijs 2025 tegen de hele vakgemeenschap te kunnen zeggen dat de tijd voor excuses voorbij is.



GENOMINEERDEN

Hembrug A11 Zaandam

bureau SLA

Peter van Assche

Bureau SLA is opgericht door Peter van Assche, die na een carrière in de experimentele wiskunde architect werd. Het bureau richt zich vooral op projecten waarin innovatie en experiment nadrukkelijk kunnen worden opgezocht. Onderzoek ligt vaak ten grondslag aan materiaalgebruik en duurzaamheid.

Met de Noorderparkbar, de People's Pavilion en de Pretty Plastic Plant haalde SLA verschillende prijzen en nominaties binnen.

Peter van Assche is supervisor voor het Utrechtse Beurskwartier, lector aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam en geeft regelmatig lezingen over circulariteit en transformaties. In 2023 is hij genomineerd voor Architect van het Jaar.

bureausla.nl

A11 is de transformatie van een rijksmonumentale werkplaats naar acht woon-werkplekken. Het project maakt deel uit van het Hembrugterrein, voormalig militair terrein in Zaandam. Het gebouw bestaat uit drie gekoppelde werkplaatsen: een voor wapenherstel, een verfspuiterij en een bankwerkerij. De Enclave, een ensemble van elf monumentale gebouwen is aangekocht door een coöperatie van 26 huishoudens. Een groep waaghalzen nam de projectontwikkeling op zich – op eigen initiatief en voor eigen risico. Per gebouw ontwikkelde een vereniging het eigen pand.

Bij de transformatie van A11 is het dak van de middelste werkplaats weggehaald, met behoud van de spanten. Op deze manier ontstaat een groene patio en komt er daglicht in de twee overgebleven bouwdelen. Het ene bouwdeel is voor werken, het andere deel voor wonen. Iedere bewoner kon zijn of haar eigen unieke invulling aan het interieur geven. De littekens van het gebouw zijn omarmd en alleen dat wat bouwkundig noodzakelijk was, werd gerepareerd.

A11 is een voorbeeld van een systemische verandering voor integrale duurzame gebieds- en gebouwontwikkeling. Materiaal uit het oorspronkelijke interieur is hergebruikt. In het project zijn radicale circulaire experimenten ontwikkeld, zoals hergebruik van CLT-panelen uit een Audi-paviljoen in München, het maken van terrazzo vloeren van verbrijzelde grafstenen en gebruik van restanten schapenwol. De originele metselwerkgevel is blijven staan en daarachter is een nieuw reversibel gevelsysteem met accoya kozijnen ontworpen.

De reversibele transformatie laat nieuwe omgang met rijksmonumenten zien. Erfgoed is meer dan alleen bakstenen. Circulair ontwerpen levert een eigen esthetiek op. Het 'gevonden' materiaal vormt startpunt van ontwerpen. Het complex is extreem goed geïsoleerd, met gebruik van biobased materialen. De gebouwschil is reversibel. Samenwerking met timmermannen, terrazzospecialisten en vakmensen die wol viltten helpt de architect bij het maken van keuzes. Uitgevoerd met oog voor kwaliteit en detail levert dit architectuur op die mensen doet inzien dat een regeneratieve bouwcultuur een mooie, prettige leefwereld biedt.





Fotografie: Thijs Wolzak

De jury vindt project Hembrug A11 in Zaandam indrukwekkend en inspirerend. Het is op zeer veel vlakken het tegenovergestelde van traditionele ontwikkelprojecten, zeker als het rijksmonumenten betreft. Bureau SLA heeft zich in dit gebied opgeworpen als pionier en motor voor Collectief Particulier Opdrachtgeverschap en is zowel ontwerper van het ensemble als opdrachtgever van een in eigendom verworven bouwdeel.

Een krachtige ontwerpbeslissing is in de ogen van de jury het concept om de kap van de middelste hal te verwijderen en die zone in te richten als buffer tussen de dwars daarop gepositioneerde woon- en werkgedeeltes. Deze ingreep brengt licht en ruimte in de beide gedeeltes. Collectieve inrichting van het middengebied is er niet omdat er afscheidingen tussen de verschillende buitenruimtes zijn ontstaan.

Zowel de manier waarop het rijksmonument is getransformeerd als het innovatief gebruik van nieuwe materialen roept grote waardering op. Door hergebruik en door veel bouws substantie en afwerkingen in originele staat te laten – zelfs verminkingen en beschadigingen te omarmen als tijdslagen – blijven sfeer en karakter van het monument overeind. Fascinerend zijn de uitvindingen en toepassingen op het gebied van circulariteit, zoals een upcycling van afgedankte grafstenen voor de terrazzovloer en van bouwafval voor de binnenwanden. De overtuigende wijze waarop hergebruikte en nieuwe materialen bij elkaar gebracht zijn en zich tot elkaar verhouden geeft het architectonisch ensemble nieuwe waarde en betekenis en verraaft ontwerp- en bouwplezier. De radicaliteit van ingrepen levert een overtuigende, nieuwe beeldtaal op.

Hembrug A11 is een inspirerend voorbeeld voor radicaal en innovatief circulair bouwen. Het project is volgens de jury te beschouwen als een interessant laboratorium waar de architect de wereld van circulariteit en van nieuwe producten en methoden leert kennen. Door letterlijk vuile handen te maken, het in de praktijk toe te passen en vervolgens daarover te communiceren inspireert bureau SLA anderen om dit aandachtsveld ook te verkennen. Daarbij omarmde SLA de complexiteit van een moeilijk te voorspellen bouwproces, waarbij het tijd ook omarmde als een belangrijk ingrediënt om tot kwaliteit te komen. Het getuigt van enorm engagement en ambitie om de oplossingen die gevonden zijn op deze unieke plek verder te ontwikkelen en op te schalen als bijdrage aan een nieuwe bouwcultuur.

Huis op Zuid Rotterdam

Koen van Velsen architecten

Koen van Velsen

Koen van Velsen begon in 1977 zijn architectenbureau. Hij heeft in de afgelopen vijftig jaar een omvangrijk oeuvre opgebouwd, gevarieerd in schaal en typologie. Van zijn hand zijn onder andere de Nederlandse Filmacademie en de Rijksakademie van beeldende kunsten in Amsterdam.

Veel projecten zijn gewaardeerd met (internationale) nominaties en prijzen. In 2013 en 2017 was hij ook genomineerd voor de Abe Bonnema Prijs met respectievelijk de entree van Paleis Het Loo en de Openbaar Vervoer Terminal Breda. Koen van Velsen ontving diverse onderscheidingen voor zijn gehele oeuvre: de BNA-kubus, de Mart Stam Prijs en de Rietveldprijs.

koenvanvelsen.com

Huis op Zuid is een nieuw woon- en sportgebouw aan de Laan op Zuid in Rotterdam. Onder meer twee zwembaden, drie sporthallen met publieke tribune, kantoren, horeca, fitness, 104 middenhuurwoningen, een kookstudio en in pandige (publieke) fietsenstallingen zijn samengebracht in één krachtige en herkenbare sculptuur.

Huis op Zuid is gelegen op het scharnierpunt tussen de Afrikaanderwijk en de moderne Kop van Zuid en verbindt beide. De locatie – een voormalig emplacementsterrein ingeklemd tussen vier (drukke) straten – vroeg om een alzijdig gebouw. Huis op Zuid respecteert de kleinschaligheid van de Afrikaanderwijk en sluit nauwgezet aan op de stedelijke schaal van Kop van Zuid.

De entree- en ontmoetingsruimte, zwembaden, fitness en horeca zijn opgenomen in een transparante plint van achter meter hoog. Daarbovenop staan twee ongelijksoortige, uitkragende volumes met de sporthallen en de woningen. Vides en doorzichten verbinden de verschillende programmaonderdelen, versterken de oriëntatie en bieden overzicht. Een rondlopende geveltekening draagt verder bij aan de belevingswaarde.

Huis op Zuid bevordert beweging, ontmoeting en een gezonde leefomgeving. Het is een duurzaam gebouw dat circulaire, energiezuinige en natuurinclusieve principes combineert. In het hele gebouw zijn materialen met een lage milieu-impact of een tweede leven toegepast, zoals gerecycled betongranulaat, gebruikte gipsplaten en akoestisch materiaal van petflessen. Zwembadfilters reduceren spoelwatergebruik met 35 procent. Hierdoor wordt zowel energie als water bespaard. Huis op Zuid is klimaatadaptief, met een groen retentiedak dat regenwater opvangt, isoleert en biodiversiteit stimuleert. Natuurinclusieve aspecten zoals gevelnestkasten maken integraal onderdeel uit van het gevelontwerp.





Fotografie: Sebastian van Damme

De kracht waarmee een architect een rol kán vervullen, heeft Koen van Velsen optimaal benut en op zich genomen. Dat heeft de jury het meest getroffen bij Huis op Zuid in Rotterdam. Het is vaak een enorm gevecht om die rol te kunnen verwezenlijken, maar dat is Koen van Velsen uitmuntend gelukt in het enige volledig nieuwe gebouw van de vier genomineerde.

Op deze complexe locatie zulke waardige architectuur neerzetten, is een krachtig statement. Het gebouw neemt een terughoudende positie in, maar is tegelijkertijd prominent en met aandacht voor sociale interactie in het stedelijk weefsel ingepast. Dat is op voortreffelijke wijze bewerkstelligd door de sculpturale configuratie van volumes, door de genereuze ruimtes en tevens door de fijnzinnige materialiteit waarbij heel wat maatwerk en ambachtelijke kunde aan de dag werd gelegd.

Het met hoogwaardige architectuur vormgegeven programma met een mix van openbare, publieke functies, sportvoorzieningen en woningen is een enorme aanwinst voor de gemeenschap. De architect is erin geslaagd om een kwetsbare doelgroep een mooie, waardige omgeving te geven. Terwijl Huis op Zuid een relatief groot gebouw is, zorgt de menselijke maat voor een prettige atmosfeer. Het is een bijzonder gastvrij gebouw geworden, iets wat direct te ervaren is bij de entree van het zwembad en meer nog bij de entree van de woningen, waar het ook gelukt is om een gemeenschappelijke kookstudio te realiseren.

De ruimtelijkheid is gevonden door heel bewust en op strategische plekken overmaat, lichthoven en doorkijkjes in te zetten om een genereuze ervaring te bewerkstelligen. Er is daardoor een ware ‘promenade architecturale’ door het gebouw ontstaan, die zo kenmerkend is voor veel gebouwen van Koen van Velsen. De vondst om vrijwel langs de volledige plint een lange zitbank te maken, illustreert dat ook met relatief eenvoudige middelen sociale interactie kan worden gestimuleerd.

Huis op Zuid scoort zeer hoog op de criteria gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde. Het gaat bij Huis op Zuid over beweging, over gezondheid, en over sociale cohesie, zodat ook kinderen zich waardevol voelen in de maatschappij; ze hebben immers het mooiste zwembad gekregen wat er is. Dat getuigt van barmhartigheid van opdrachtgever én architect.

Naast de sociale duurzaamheid is het volgens de jury echte architectuur, die heel secuur tot op het laatste detail is uitgewerkt. Huis op Zuid is een stevig, robuust gebouw dat lang zal meegaan en er goed zal blijven uitzien. Gelet op de sociale impact is het volgens de jury buitengewoon belangrijk dat dit soort gebouwen gerealiseerd worden. Het is mooi om te zien dat Huis op Zuid met zoveel vakmanschap en liefde is gemaakt, daarvoor was de volharding en professionele ervaring van de architect onmisbaar.

Baobab Utrecht

MOR Studio
Anna Tsagkalou

MOR Studio is een jong architecten- en ingenieursbureau dat in 2020 is opgericht, als voortzetting van een studententeam van de TU Delft dat meedeelde aan een internationale studentencompetitie voor duurzame woonconcepten. Anna Tsagkalou, Margot Holländer en Kosmas Spanidis, de drie partners van MOR Studio, maakten deel uit van deze groep.

Baobab is hun eerste gerealiseerde project. De missie van MOR Studio is tweeledig. Enerzijds de woningcrisis oplossen door transformatie van leegstaande gebouwen in betaalbare woningbouw en anderzijds door dat op een netto-positieve manier te doen, waarbij geen grondstoffen verspild worden.

morstudio.nl

Kan een datacenter dat al tien jaar leegstaat worden getransformeerd tot duurzame en betaalbare studentenappartementen? Dat was de vraag van gebouweigenaar Stichting Studenten Huisvesting (SSH) en ontwikkelaar Jebber. Het gebouw bevindt zich in Utrecht-Oost, op een voormalig KPN-terrein dat getransformeerd is tot een nieuwe campus. Als beeldbepalend volume op de hoek vormt het een sterk herkenningspunt en schakelt het tussen oud en nieuw.

Het casco van het datacenter heeft grote gebouwdieptes en hoge verdiepingen – ogenschijnlijk ongeschikt voor bewoning. Door deze eigenschappen juist als kwaliteit te benutten, ontstonden 206 unieke studentenwoningen met hoge plafonds, entresols, grote ramen en buitenruimtes. Er is een mix van zelfstandige studio's en co-living appartementen ontwikkeld, aangevuld met collectieve voorzieningen.

De industriële oorsprong blijft zichtbaar in de materialisering: de betonnen draagstructuur en originele stalen gevelelementen zijn behouden en aangevuld met houten kozijnen, HSB-elementen en een innovatieve zonnegevel. Biobased en demontabele materialen versterken de circulariteit verder.

Baobab is gasloos en wekt 70 procent van zijn energiebehoefte lokaal op via de zonnegevel. Door hergebruik is 1125 ton CO₂ bespaard. Klimaatadaptieve toepassingen zoals het sedumdak en de groene gevel – met plantenbakken op balkons en klimplanten langs de gevel – bevorderen biodiversiteit en verbeteren het microklimaat. Baobab toont dat duurzame transformatie sociale, technische én ecologische toekomstwaarde biedt.

Baobab vertegenwoordigt een duurzame bouwcultuur, waarbij stoere esthetiek van hergebruik en functionaliteit hand in hand gaan. De ambitie van het project is gericht op circulair hergebruik en sociale betaalbaarheid. Zo creëert Baobab een nieuwe standaard voor toekomstbestendige, toegankelijke architectuur die duurzaam, sociaal en eerlijk is.





Fotografie: Egbert de Boer

De jury heeft grote waardering voor het feit dat het de architecten van MOR Studio is gelukt om de opdrachtgever te overtuigen het datacenter te handhaven en te transformeren. De jonge architecten zijn als activisten aan het project begonnen toen ze nog studeerden. Bijzonder knap is dat zij de potentie hebben gezien van een compleet gesloten doos. Het is hun eerste gebouwrealisatie en is meteen een voorbeeldproject dat getuigt van veel denkwerk, liefde en ontwerpkracht. Hergebruik van het casco en het in stand houden van de strakke typologie zijn de belangrijkste uitgangspunten van de transformatie van het datacenter tot een woongebouw voor studenten. Daarnaast liggen aan de basis van het ontwerp uiteenlopende studies op het gebied van energie, circulariteit, biodiversiteit en sociale duurzaamheid ten grondslag.

Hergebruik van dit bijzondere gebouw toont aan wat de waarde is van overmaat. Het stoer gebleven gebouw heeft enorme verdiepingshoogten. De architecten hebben de kansen gezien en zijn er op voortreffelijke wijze in geslaagd om ruimtelijk interessante woningen te realiseren, veelal voorzien van entresols. De overmaat is ook optimaal benut om royale ruimtes te scheppen voor collectief gebruik in het tussengebied en rond de trappenhuizen. De jury ervaarde in Baobab een sfeer die je ook op kunstacademies kunt waarnemen. Een gevoel van autonomie en vrijheid dat je in de veelal benepen containerwoningen voor studenten niet zult aantreffen. Een studentencomplex met de maatvoering en atmosfeer van Baobab zal via nieuwbouw nooit te realiseren zijn. Alle elementen zitten erin om hier een heel goede studententijd te hebben.

Op schoonheid van het bestaande gebouw konden de architecten niet leunen. De jury is zeer gecharmeerd van de manier waarop zij met zeer veel kunde en optimisme de gevel deels hebben behouden en deels hebben voorzien van de 'grootste zonnepanelengevel van Europa'. De techniek is de huid geworden, waarbij in de gelaagde gevel met minimale middelen voor veel variatie is gezorgd. Baobab heeft de uitstraling van een diamant voor energieopwekking. Het hergebruik wordt nadrukkelijk gevierd maar is ook met een enorme discipline uitgevoerd, bijvoorbeeld in de keuze voor materialen en de omgang met energie en water. Daarbij volgen de architecten een zelf opgestelde lijst van prioriteiten, waarmee zij hun positie in het vakgebied nadrukkelijk profileren. Het activisme, maatschappelijk engagement én vakmanschap van MOR Studio levert een project op dat volgens de jury een toonbeeld van sociale duurzaamheid is. Baobab inspireert en geeft hoop!

The background is a solid mustard yellow color. It features large, faint, overlapping circles in a slightly darker shade of yellow. A large, stylized number '25' is also visible in the background, rendered in the same darker yellow shade. The word 'WINNAR' is written in a white, serif font, positioned in the lower half of the image.

WINNAR



ITC Enschede

Civic Architects

Rick ten Doeschate

Jan Lebbink

Gert Kwekkeboom

Ingrid van der Heijden

Bureau Civic Architects is in 2015 opgericht door vier architecten: Rick ten Doeschate, Jan Lebbink, Ingrid van der Heijden en Gert Kwekkeboom. Ze zijn afgestudeerd aan de Universiteit Eindhoven en zijn medeoprichters van The Cloud Collective, een coöperatie van ontwerpers.

Het bureau richt zich vooral op publieke gebouwen zoals bibliotheken, onderwijsgebouwen, cultuurgebouwen en stations. De oprichters delen al het auteurschap en werken gezamenlijk aan ideevorming en planontwikkeling. Onderzoek speelt een cruciale rol in het ontwerpproces.

Voor de LocHal in Tilburg en het Schoenenkwartier in Waalwijk ontving Civic Architects verschillende nationale en internationale prijzen. ITC in Enschede werd verkozen tot BNA Beste gebouw van het jaar 2024 en werd genomineerd voor de NRP Gulden Feniks 2024.

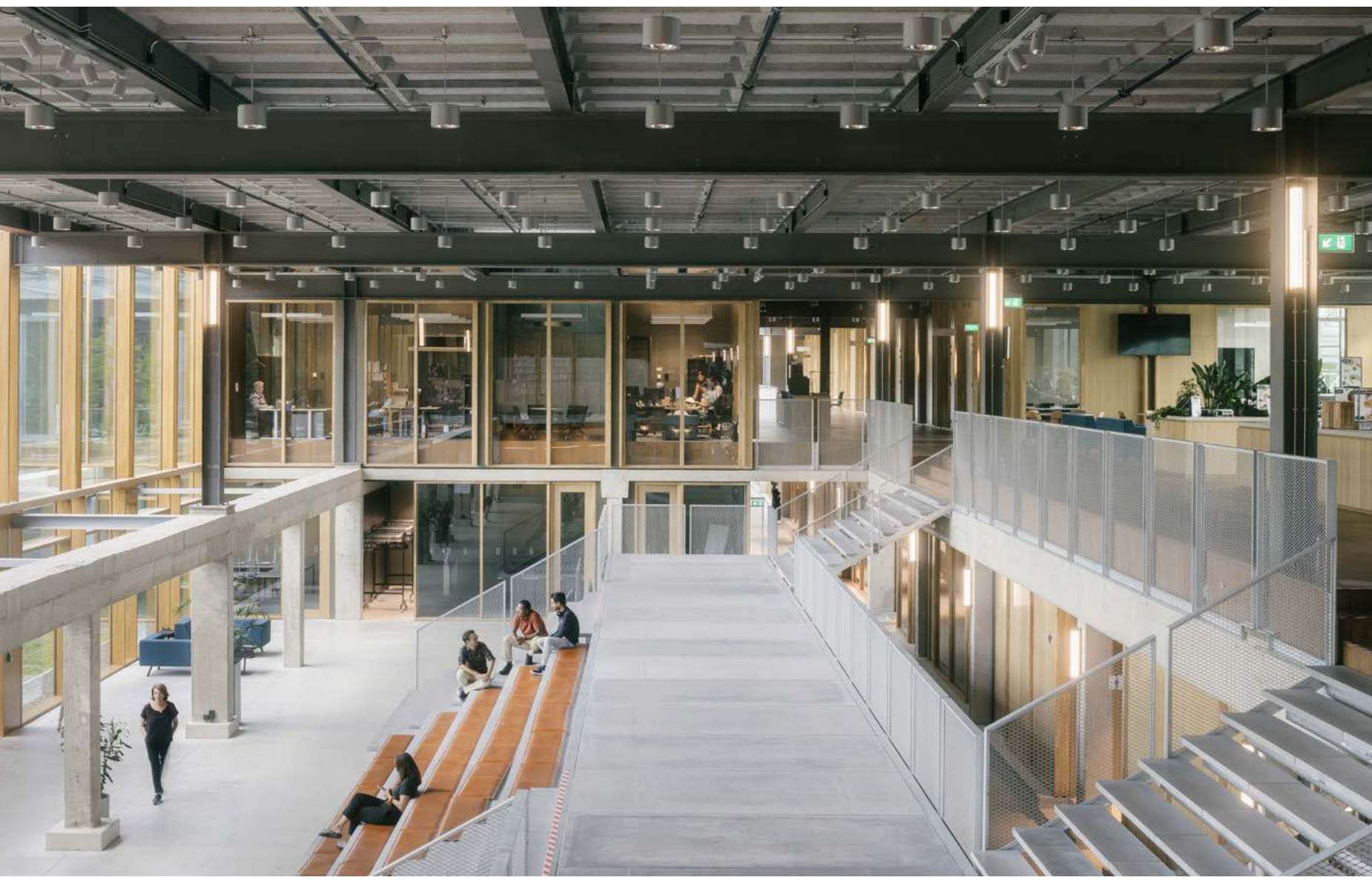
civichitects.eu

Het International Institute for Geo-Information Sciences (ITC) is een bijzondere faculteit aan de Universiteit Twente. Uit de hele wereld komen studenten en onderzoekers naar Enschede om te werken aan verduurzaming. ITC is onderdeel van een groene campus en staat op landgoed Drienerlo. Een voormalige parkeerplaats vóór het gebouw is getransformeerd in een royaal park. De nieuwe entree is gesitueerd aan het kruispunt van twee stedenbouwkundige assen. Daar, in het hart van de faculteit plooit het landschap naar binnen. Bomen groeien er tot in het gebouw.

Het nieuwe ITC is gehuisvest in een laboratorium uit 1972. Het casco is extreem lang (220m) en diep (38m). Het ontwerp draait om ruimte en licht. Vier atria – uitgezaagd uit de constructie – zorgen voor ruimte en daglicht. Het gebouw van 13.605 m² herbergt onderwijsruimtes, labs, een studiecentrum, kantoren, een restaurant en drie patiotuinen. Centraal bij de entree van het gebouw is een open ruimte gecreëerd met een tribunetrap naar het restaurant en de bibliotheek. Dit is het 'sociaal hart' waar gebruikers elkaar kunnen ontmoeten. De departementen liggen rondom atria met groene binnentuinen en zijn door een lange binnenstraat met elkaar verbonden.

Het ontwerp reageert op de oorspronkelijke functionalistische architectuur. Het bestaande is gedemonteerd, geherinterpreteerd en gecomplementeerd met architectonische protheses. De architectuur omarmt het bestaande casco, inclusief beschadigingen en gebruikssporen. Het behoud van de constructie vormt de basis. Alle nieuwe elementen staan op of hangen aan de bestaande constructie en fundering, waardoor veel materiaal wordt bespaard. Ruwbouw is afbouw, dat is het uitgangspunt. Nieuwe circulaire materialen zoals eikenhouten puin en de bamboe vloer voegen een warme toon toe.

De glazen noordgevel laat diffuus daglicht binnen, de hergebruikte zonwering op het zuiden houdt de warmte buiten in de zomer. De atria zorgen voor verse lucht via natuurlijke trek. Installaties zijn gebundeld in één 'luchtplenum', lucht wordt via natuurlijke trek verversd via de atria, de longen van het gebouw. De stabiele temperatuur is ideaal voor de (sub)tropische beplanting die in meer dan een meter grond staat. De glazen daken verzamelen het regenwater dat zichtbaar de tuinen inloopt, waar het infiltreert en vastgehouden wordt. De duurzame missie van ITC is zichtbaar én voelbaar gemaakt.



Fotografie: Stijn Bollaert

JURYOORDEEL

De jury is erg onder de indruk van de prestatie die Civic geleverd heeft bij de faculteit ITC in Enschede. Het project start vanuit begrip en liefde voor het bestaande. Daarbij gaat het niet alleen over transformatie van het gebouw maar over architectuur, stedenbouw én landschap. De genereus vormgegeven entree is radicaal uit het casco gehakt vanuit functionaliteit van het gebouw, maar vooral ook bekeken vanuit de stedenbouwkundige routing en vanuit de koppeling met het landschap. De architect is hier opgetreden als de verbinder tussen die verschillende disciplines.

De transformatie van het gebouw zelf is op fenomenale wijze uitgevoerd. Met de slimme nieuwe doorsnedes is de begane grond verdieping leefbaarder gemaakt, dankzij de verhoogde verdiepingsvloer en de uitgezaagde atria. De groene toevoegingen in het gebouw zorgen voor rustpunten in de lineariteit van het geheel. Het is niet eenvoudig om zo'n relatief monotoon, lang en diep gebouw te transformeren. Civic heeft goed gekeken wat er was en wat er kon. Zij hebben precies de grens gevonden: genoeg gedaan om het heel waardig te maken, maar absoluut niet te veel. Daarbij hadden ze enkele spelregels voor zichzelf bepaald die ze consequent hebben toegepast. Er zit veel ritme in het bestaande gebouw, in de elkaar opvolgende ruimtes, in de plafonds en in de gevel. Die geleding heeft Civic omarmd en versterkt door de inzet van een minimum aantal architectonische elementen, die op de hele gebouwlengte van 200 meter wordt herhaald. Daarmee laat Civic de potentie van hun ontwerpkraft zien. In plaats van te versplinteren is het faculteitsgebouw één samenhangend geheel geworden.

De indrukwekkende wijze waarop de gevels zijn behandeld, getuigt volgens de jury van een zeer hoog niveau. Grote waardering is er voor het feit dat de schoonheid van bestaande elementen is gerespecteerd, zoals het hergebruik van de lamellen en de slimme oplossing in de gevel om met wind om te gaan. Vanuit klimatologisch perspectief is de introductie van de groene atria een geniale ingreep. De atria spreken meer zintuigen dan alleen het oog aan. Het komt niet zo vaak voor in een gebouw dat je ook iets ruikt of voelt, dat je temperatuurverschillen ervaart, dat de luchtvochtigheid verandert of dat het licht anders invalt.

Het bij ITC behaalde kwaliteitsniveau laat zien dat Civic zich dankzij diepgravend onderzoek en het testen van innovatieve oplossingen heeft ontwikkeld tot een bureau dat transformaties op alle niveaus beheerst. De architecten tonen dat je het anders kunt doen, waarmee ze lef en ambitie aan de dag leggen. De kracht om een project van dit uitzonderlijke niveau te realiseren getuigt van focus en doorzettingsvermogen. Die attitude is voorbeeldstellend voor een nieuwe bouwcultuur. ITC laat zien dat de door Civic gehanteerde methode schaalbaar is. Het opschalen is gelukt door netwerken aan te boren en andere disciplines te integreren in het ontwerp- en productieproces. De jury waardeert daarbij in het bijzonder dat naast de architectonische ingrepen ook de landschappelijke inbedding op voortreffelijke wijze is aangepakt.

INTERVIEW

OP ZOEK NAAR EEN NIEUWE ARCHITECTUUR

Interview met Civic Architects*

Architecten Rick ten Doeschate, Ingrid van der Heijden, Gert Kwekkeboom en Jan Lebbink hadden bij de oprichting van hun bureau Civic Architects een duidelijk doel: publieke gebouwen maken, werkend vanuit het bestaande, met aandacht voor materiaal en atmosfeer. Het thema duurzaamheid zien ze als aanleiding voor het creëren van ‘een nieuwe esthetiek’. Hoe dat in de praktijk werkt, tonen ze met de transformatie van een voormalig laboratoriumgebouw tot de faculteit ITC in Enschede, waarmee ze zijn genomineerd voor de Abe Bonnemaprijs 2025.

Tekst: Kirsten Hannema

Twee jaar geleden waren jullie met het Schoenenkwartier in Waalwijk genomineerd voor de Abe Bonnemaprijs 2023. Wat is er sindsdien gebeurd?

JL: ‘We hebben een aantal nieuwe opdrachten binnengehaald, onder andere voor een cultuurpodium in Breda en de uitbreiding van Paradiso in Amsterdam. Ook hebben we de sprong naar het buitenland gemaakt met projecten in Luxemburg, Brussel en Duitsland.’

GK: ‘We vieren dit jaar ons tienjarig bestaan, wat aanleiding was voor een moment van reflectie. We staan nog steeds voor de thema’s die we bij de oprichting van het bureau formuleerden: publieke betekenis, tijd en context, atmosfeer, materialiteit. Daaraan hebben we later duurzaamheid toegevoegd.’

Wat betekent duurzaamheid voor jullie?

RtD: ‘Wij willen een ontwerpende vorm voor duurzaamheid en circulariteit vinden. Ooit was die link vanzelfsprekend: oriëntatie en gebouwmassa werden ingezet om hitte buiten te houden; de winter tuin of serre om de zon binnen te halen; ventilatie werd via trek natuurlijk geregeld. Deze aloude passiefbouwprincipes zijn met de introductie van de centrale verwarming naar de achtergrond verdwenen. Voor de Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam (IABR) 2018 hebben wij die onderzocht en in kaart gebracht.’

JL: ‘Bij het project voor ITC hebben wij die principes opnieuw toegepast. Zo hebben we in het ontwerp voor de zuidgevel bestaande lamellen hergebruikt, terwijl via de volledig glazen noordgevel maximaal daglicht binnenvalt. De belangrijkste ingreep was het toevoegen van vier

binnentuinen, die onderdeel zijn van het klimaatsysteem. Met de lucht die daarin wordt gebufferd en gefilterd, kun je een groot deel van het jaar natuurlijk ventileren. In die tuinen wordt regenwater opgevangen en ze voegen ruimtelijke kwaliteit toe aan het gebouw, dat donker en gesloten was.'

'Als prototype staat ITC voor een manier van werken: wat tref je aan en wat kun je daarmee'

Zien jullie dit gebouw als een prototype?

IvdH: 'Het staat voor een manier van werken die wij al eerder in de LocHal en het Schoenenkwartier toepasten, vanuit de vraag: wat tref je aan en wat kun je daarmee?'

GK: 'Het is ook symbolisch voor hoe we natuur meer moeten toelaten in gebouwen.'

JL: 'Ik zie het project ook procesmatig als een prototype. Het lef dat de opdrachtgever - de Universiteit Twente - hier laat zien, is bijzonder. Zij wilden in eerste instantie duurzaamheidswaarden via labels behalen, overwogen zelfs om de techniek leidend te maken. Maar ze hebben zich opengesteld voor een radicaal andere aanpak.'

RtD: 'Vaak denken aannemers, installatieadviseurs, constructeurs en

architecten vooral vanuit hun eigen discipline. Ze regelen ieder hun eigen onderdeel, maar met al die deeloplossingen heb je nog geen passende puzzel. Bij dit project hebben we het anders aangepakt, door gezamenlijk te werken vanuit een integraal eindbeeld. Om iets te maken dat meer is dan de spreekwoordelijke som der delen.'

GK: 'Dat het gelukt is, ligt ook aan hoe wij te werk gaan, door de opdrachtgever en constructeur in die aanpak mee te nemen, uit te dagen.'

Wat is jullie ambitie voor de komende tien jaar?

JL: 'Wij willen het noodzakelijke thema duurzaamheid aangrijpen om een nieuwe architectuur te maken, in materiaal, techniek, esthetiek. Om een voorbeeld te geven: voor de kozijnen in de ITC-faculteit hebben we geen massief eikenhout gebruikt, maar samengesteld hout van reststukken. De metalen systeemwanden, die doorgaans wit worden geschilderd, hebben we onafgewerkt gelaten. We accepteren kleurverschillen en omarmen het patina van het gebouw. Daarmee bespaar je op materiaal en arbeid, en creëer je tegelijk sfeer.'

RtD: 'Goed ontwerpen wordt met deze werkwijze nog belangrijker, want al die materialen en kleuren moeten bij elkaar passen. Zo hebben we meegekeken toen de betonzagers de gaten in de verdiepingvloeren maakten. We hebben uitgelegd dat de zaagrand niet netjes moest worden, maar een 'rafelrand'. Eigenlijk hebben we esthetische sloop toegepast.'

GK: Een andere ambitie is om landschapsarchitectuur een grotere rol te geven in projecten.'

IvdH: 'Recent heb ik mijn tweede titel behaald als interieurarchitect. Daardoor kunnen we ons als bureau ook binnen die discipline verder ontwikkelen. Ik werk onder andere aan het interieur van het Gutenberg-Museum in Duitsland.'

Jullie maken publieke gebouwen, zien jullie ook een rol voor jezelf in het publieke debat?

GK: 'Tot nog toe zijn we vooral met projecten bezig geweest, dat was echt een leerschool. Je moet kennis van zaken hebben voordat je je publiek uitspreekt.'

JL: 'Het IABR-onderzoek had een publiek karakter. We hebben het online toegankelijk gemaakt en veel presentaties erover gegeven. Als bureaupartners hebben we tot nog toe veel zelf gedaan, van de eerste schets tot en met de bestektekeningen. De komende jaren zal een jongere generatie medewerkers een deel van onze taken overnemen, waardoor wij meer die publieke rol kunnen oppakken.'

'Wij grijpen
duurzaamheid aan
om een nieuwe
architectuur te maken'

RtD: 'Wat ik wil inbrengen in het debat, is dat je voor het waarmaken van architectonische ambities ook een gezond bedrijf nodig hebt. Architecten verdienen structureel te weinig, mede door het tendersysteem waarbij bureaus elkaar beconcurreren voor een beperkte vergoeding. Tegenover elke gewonnen tender staan vier verloren ontwerprijstvragen, waarin wij veel meer uren stoppen dan we betaald krijgen.'

Wat is de oplossing?

RtD: 'De BNA heeft het afgelopen jaar goede stappen gezet om het probleem scherp te krijgen en het bij de politiek op de agenda te zetten. Dat is een begin. Maar uiteindelijk zal het tendersysteem van de overheid om moeten. Kijk naar Frankrijk. Daar worden alle deelnemende architecten aan een aanbesteding betaald voor hun ontwerpinzending.'

Is prijzen winnen belangrijk voor jullie?

GK: 'De Abe Bonnemaprijs is in mijn optiek de meest architectonische prijs van Nederland. We zijn trots dat we met meerdere gebouwen daarvoor genomineerd zijn.'

RtD: 'Mag ik een persoonlijke ontboezeming doen? Het maken van een gebouw als de ITC-faculteit is best zwaar. De experimentele aanpak en het creatieve proces maakten mij bij vlagen onzeker. Als een gebouw net opgeleverd is, zie ik alleen maar schroeven die scheef zitten. Een schouderklopje krijgen in de vorm van een nominatie of prijs, is dan best prettig.'

JL: 'In het begin, toen het klimaatsysteem van het gebouw nog niet goed was ingeregeld, kregen we klachten van gebruikers. Dan word je knap zenuwachtig. We komen er nog steeds regelmatig voor rondleidingen en krijgen nu te horen dat iedereen superblij is. Daar doe je het uiteindelijk voor.'

**Alle genomineerden zijn geïnterviewd door Kirsten Hannema vóórdat bekend is gemaakt wie van de vier de Abe Bonnema Architectuurprijs 2025 zou winnen. De interviews zijn te lezen op abebonnemaprijs.nl waar ook filmpjes te zien zijn van de projecten. De quotes op deze en de volgende pagina's komen uit die interviews.*



A large, light gray, stylized number '25' serves as a background for the entire page. The '2' is on the left and the '5' is on the right, both rendered in a clean, modern, sans-serif font style.

RESULTAAT VAN DE BEOORDELING

Architectenbureau	Inzending	Plaats	I	II	III	IV	V
JADE architecten	Zwart Jan	Rotterdam	x				
Archipelontwerpers	De Pastorale	Delft	x				
diederendirrix architectuur en stedenbouw	The Newton	Amsterdam	x				
Studio Appelo	De Alan Turing	Amsterdam	x				
HILBERINKBOSCH architecten	Koningsdriehoek	Den Helder	x				
LEVS architecten	Stepstone	Amsterdam	x				
Shift architecture urbanism, Powerhouse Company en CULD	5TRACKS	Breda	x				
Woonwerk Architecten	KOP Havenkwartier	Deventer	x				
HOH Architecten	Switi	Amsterdam	x				
Team Paul de Vroom + Sputnik	Wenckebach	Den Haag	x				
De Zwarte Hond	MO*town Track 8	Amsterdam	x				
Team V Architectuur	Simmerhûs	Hoorn	x				
Bureau LUX architectuur en advies	Bospaviljoen	Vaassen	x				
Kumiki	Bosvilla	Oostvoorne	x				
1001Ontwerpen en Qupus Architectuur	Wonen en werken in Rijksmonumentale school	Middelburg	x				
BNLA architecten	Monumentale Bosvilla	Arnhem	x				
Atelier PRO architecten	Berlage Lyceum	Amsterdam	x				
De Zwarte Hond	Gilde Vakcollege Techniek	Gorinchem	x				
HDK architecten	Artist-in-residence	Wassenaar	x				
DOOR architecten	State of the He(art)	Den Bosch	x				
ME-2 Architecten	Hoofdkantoor Bejo Zaden	Warmenhuizen	x				
Common Affairs	Transformatie Stadswinkel	Tilburg	x				
DP6 architectuurstudio	Gemeentehuis Rheden	De Steeg	x				
Concept* Cloudt	Hoeve Molsberg	Simpelveld	x				
Studio for New Realities	Plaswijckpark Paviljoen	Rotterdam	x				
JOUS architecten + bouwadviseurs	Brandweerkazerne	Twello	x				

Architectenbureau	Inzending	Plaats	I	II	III	IV	V
Gortemaker Algra Feenstra architects	Entreegebied Rijnstate Ziekenhuis	Arnhem	x				
Royal HaskoningDHV en Mecanoo	Station Ede-Wageningen	Ede	x				
Houweling Architecten	Herontwikkeling bedrijfsgebouwen De Goudse Poort	Gouda	x				
KAAN Architecten	Museum Paleis Het Loo	Apeldoorn		x			
Marlies Rohmer Architecture en Urbanism	Maggie's Center	Groningen		x			
Groothuijse de Boer	Twee woongebouwen	Hattem		x			
Mirck Architecture	Houten Hotel	Almere		x			
Team V Architectuur	Mediavaert DPG Media	Amsterdam		x			
Blik Architectuur en Interieur	Herbestemming erfgoedhotel Adelaerthoeve	Arnhem		x			
derksen windt architecten	Nieuwe school door renovatie en uitbreiding	Heemstede		x			
RO&AD Architecten	Energiehuis Deltawind	Oude Tonge		x			
De Zwarte Hond	Herta Mohr	Leiden		x			
Bedaux de Brouwer Architecten	Kantongerecht	Tilburg		x			
diederendirrix architectuur en stedenbouw	Van Gogh Village Museum	Nuenen		x			
V8 Architects	Philips Headquarters	Amsterdam		x			
i29 architects	Hidden Villa	Noordwijk		x			
DP6 architectuurstudio	RADIUS, centrum voor Hedendaagse Kunst en Ecologie	Delft			x		
ATELIERFRONT	Buiten Huis	Zeist			x		
J.O.N.G. architecten	Kop-hals-klooster	Hilaard				x	
Office Winhov en Van Hoogevest Architecten	Stadhuis	Den Helder				x	
Popma ter Steege Architecten	Kantoor vol Afval	Katwijk aan Zee				x	
Van Wageningen Architecten	VWS/RIVM	Utrecht				x	
MORStudio	Baobab	Utrecht					NOMINATIE
Koen van Velsen architecten	Huis op Zuid	Rotterdam					NOMINATIE
bureau SLA	Hembrug A11	Zaandam					NOMINATIE
Civic Architects	ITC	Enschede					WINNAAR

ABE AMBITIE
BONNEMA 2025
ARCHITECTUUR PRIJS